
WHITE PAPER CONTINUÏTEIT

RELEVANTER,
NIET RISKANTER

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

STUURGROEP PUBLIEK BELANG

DECEMBER 2018

STUURGROEP PUBLIEK BELANG

Marco van der Vegte (voorzitter) (NBA-bestuur)

Bert Albers (Deloitte)

Anja Bast (Accon avm)

Marcel Baks (Grant Thornton)

Paul Dinkgreve (SRA)

Egbert Eeftink (KPMG)

Peter Hopstaken (Mazars)

Marcel Huisman (Baker Tilly Berk)

Agnes Koops (PwC)

Rob Lelieveld (EY)

Roland Ogink (werkgroep niet-OOB)

Hans Renckens (BDO)

Berry Wammes (NBA-bureau)

INHOUD

	MANAGEMENTSAMENVATTING	4
1	INLEIDING	6
2	PROBLEEMSTELLING	9
3	DILEMMA'S	10
	3.1 VERSLAGGEVING	
	3.2 ACCOUNTANTSCONTROLE	
	3.3 BEOORDELING REGELGEVING	
4	BEOOGDE NIEUWE SITUATIE	13
	4.1 INLEIDING	
	4.2 BEOOGDE AANPASSING VERSLAGGEVINGSREGELS BETREFFENDE CONTINUÏTEIT	
	4.3 BEOOGDE AANPASSING IN DE REGELS VAN DE ACCOUNTANTSCONTROLE	
	4.4 OVERIGE AANDACHTSPUNTEN	
5	WEG NAAR BEOOGDE SITUATIE	24

MANAGEMENT- SAMENVATTING

De wijze waarop het thema continuïteit momenteel aan de orde komt in de controleverklaring van de accountant op basis van de controle van jaarverslagen, wordt door veel gebruikers als onvoldoende ervaren. Een groot deel van de kritiek komt voort uit onbegrip over faillissementen, in de private en publieke sector, die plaatsvinden zonder dat in recente jaarverslagen en/of daarbij afgegeven controleverklaringen expliciet is geduid op onzekerheden betreffende de continuïteit van de onderneming. De Stuurgroep Publiek Belang ('Stuurgroep') heeft daarom dit onderwerp opgenomen in haar Veranderagenda van juni 2017. Deze white paper vormt de uitkomst van de gedachtevorming over een zinvolle stap voorwaarts op het gebied van communicatie over continuïteit in het kader van de verslaggeving en jaarrekeningcontrole.

Tot dusverre wordt er vrijwel uitsluitend gecommuniceerd over het thema continuïteit als er sprake is van aanzienlijke onzekerheden op dit gebied. Daarmee is grote terughoudendheid ontstaan bij ondernemingen om expliciet te communiceren over dit onderwerp vanuit de vrees dat elke referentie aan continuïteit door de gebruikers wordt gezien als 'red flag', ongeacht de feitelijk gehanteerde teksten door de onderneming en/of accountant die ongewild kan leiden tot een ontwikkeling van een 'self fulfilling prophecy': er is blijkbaar iets aan de hand, want anders zou men niet communiceren ('waar rook is, is vuur').

De huidige regelgeving is naar de mening van de Stuurgroep op diverse plekken onduidelijk, werkt dilemma's in de hand, remt het transparant communiceren over continuïteit door onderneming en accountant en sluit daardoor niet voldoende aan bij het publiek belang.

Om te komen tot de door het publiek gewenste transparantie over continuïteit dient naar de mening van de Stuurgroep de volgende situatie te ontstaan: de onderneming neemt altijd een paragraaf 'Toekomstbestendigheid' op in het bestuursverslag met onder meer weergave van de risico's, onzekerheden en veronderstellingen op de korte en langere termijn. De korte termijn omvat de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag. De accountant beoordeelt de door de onderneming opgestelde paragraaf 'Toekomstbestendigheid' binnen de context van standaard 720 'De verantwoordelijkheid van de accountant met betrekking tot andere informatie'. De paragraaf 'Toekomstbestendigheid' wordt expliciet benoemd in de tekst van de controleverklaring en deze tekst wordt enigszins aangepast om recht te doen aan het karakter van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid'.

Ter onderbouwing van de kortetermijninformatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' dient de onderneming een adequate, kwantitatieve onderbouwing op te stellen en deze ter beschikking te stellen aan de accountant. Deze kwantitatieve onderbouwing hoeft niet te worden opgenomen in het bestuursverslag.

Er zijn parallellen tussen de door de Stuurgroep beoogde verplichting voor het opnemen van een paragraaf 'Toekomstbestendigheid' in het bestuursverslag en de gevraagde adequate, kwantitatieve onderbouwing van de kortetermijninformatie en de nieuwe regels op het terrein van langetermijnwaardecreatie en continuïteit in de Nederlandse Corporate Governance Code die zich primair richt op de beursgenoteerde ondernemingen.

De Stuurgroep kiest er bewust voor om te komen met een voorgestelde aanpassing die inhoudelijk verder gaat en die verplicht is voor een bredere doelgroep door te vragen om een aanpassing in de wet die geldt voor alle entiteiten die onder de wettelijke controleplicht vallen. Het in deze white paper behandelde thema is namelijk relevant voor alle entiteiten, ook als ze geen beursnotering hebben.

Momenteel is het toegestaan om het bestuursverslag niet op te nemen in de bij de Kamer van Koophandel gedeponeerde jaarverslagen en deze 'ten kantore' te houden van de entiteit. De bij de Kamer van Koophandel gedeponeerde informatie is online beschikbaar. Deze situatie leidt ertoe dat een extra inspanning nodig is voor een geïnteresseerde om kennis te nemen van de inhoud van het bestuursverslag. Vanwege de relevantie van de in de beoogde paragraaf 'Toekomstbestendigheid' op te nemen informatie achten wij het passend om deze gemakkelijk toegankelijk te maken en daarom stellen wij voor om de optie om het bestuursverslag 'ten kantore' te houden te laten vervallen².

Zo ontstaat, op het gebied van continuïteit en toekomstbestendigheid een verdeling die recht doet aan de verantwoordelijkheden van bestuur, RvC, aandeelhouder en accountant. Door de communicatie door de onderneming over continuïteit en toekomstbestendigheid standaard voor te schrijven is het niet langer zo dat communicatie over dit onderwerp per definitie leidt tot een negatief beeld: er is een 'level playing field', iedere onderneming geeft informatie, los van het bestaan van meer of minder risico op dit gebied.

Tenslotte: tijdigheid is ook een belangrijk aspect voor de relevantie van de informatievoorziening. Onderzoek laat zien dat een groot aantal ondernemingen 'laat' deponeren. Om tijdig deponeren te bewerkstelligen is naar onze mening met name een rol voor de overheid weggelegd. We denken daarbij aan:

- het duidelijker invullen van de bijzondere omstandigheden die uitstel van de opmaak rechtvaardigen, waarbij wij van mening zijn dat going concern issues geen reden voor uitstel zouden mogen zijn vanwege de relevantie voor gebruiker om tijdig geïnformeerd te zijn, en
- actievere handhaving bij overschrijding van termijnen (te beginnen in geval van overschrijding van de 12 maandstermijn door bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel), en
- verkorten van de maximale deponeringstermijn voor controleplichtige rechtspersonen.

1 Standaard uit de Nadere Voorschriften Controle- en overige Standaarden (NV COS) 2017.

2 In zijn bijdrage aan het NBA seminar over Continuïteit en de voorstellen van de greenpaper van 24 mei 2018 toont prof.dr. R.G.A. Vergoossen RA zich ook een voorstander voor verplicht deponeren van het bestuursverslag gebaseerd op onderzoeksbevindingen waaruit blijkt dat de toegankelijkheid van ten kantore gehouden bestuursverslagen veel te wensen overlaat

1

INLEIDING

In september 2014 publiceerde de Werkgroep Toekomst Accountantsberoep het rapport *In Het Publiek Belang*. In dit rapport worden diverse maatregelen gepresenteerd met als doel het herwinnen van het vertrouwen in het accountantsberoep. Deze werkgroep geeft aan bij het ontwikkelen van haar visie over te nemen maatregelen allereerst te hebben geluisterd: 'We hebben getracht te begrijpen hoe anderen naar het accountantsberoep kijken'. Dat deden zij door middel van analyses van publieke uitingen van stakeholders, digitale en fysieke debatsessies en individuele gesprekken met een brede groep belanghebbenden. 'Natuurlijk hebben we ook accountants geconsulteerd, maar het grootste deel van onze gesprekken was met toezichthouders, wetenschappers, investeerders, commissarissen en bestuurders. Dit heeft ons een goed beeld gegeven van wat het beroep in hun ogen wel en niet goed doet, welke zorgen er leven ten aanzien van ons functioneren en welke oplossingen hiervoor worden gezien'. De communicatie over continuïteit is een van de thema's waar de werkgroep acties nodig acht in het kader van maatregelen gericht op een effectieve rapportage- en controleketen. In het rapport is te lezen: 'kritiek op het functioneren van accountants heeft zich de afgelopen jaren vaak gericht op het onvermogen van accountants om faillissementen te voorspellen en fraudes te ontdekken. Het is naar de mening van de werkgroep van belang dat accountants duidelijker en explicieter rapporteren en een realistisch beeld scheppen over hun rol op deze gebieden. Het belang van aandacht voor de genoemde onderwerpen komt ook naar voren in het rapport 'Veranderen in het Publiek Belang' van oktober 2016 van de Monitoring Commissie Accountancy.

In januari 2017 hebben de grote en middelgrote kantoren samen met de SRA en de NBA een gezamenlijke Stuurgroep Publiek Belang ingesteld. Deze stuurgroep moet een verdere impuls geven aan de duurzame kwaliteitsverbetering van de accountantscontrole. In juni 2017 kwam de Stuurgroep naar buiten met een Veranderagenda die een vervolgpuls moet geven aan het veranderproces. Deze agenda bevat het punt 'Verbeteren maatschappelijke impact' met als nadere toelichting: het beoogde vertrouwensherstel vereist een actieve en zichtbare bijdrage ten aanzien van maatschappelijk relevante thema's. De stuurgroep heeft twee thema's geselecteerd die vanwege hun maatschappelijke impact een bovengemiddelde invloed uitoefenen op de verwachtings- en prestatiekloof: fraude en continuïteit. Deze thema's worden bevestigd in de Geactualiseerde Veranderagenda Audit die de Stuurgroep Publiek Belang in november 2017 heeft uitgegeven.

De nu voorliggende white paper over het thema continuïteit is de uitkomst van de gedachtevorming over een zinvolle stap voorwaarts op het gebied van communicatie over continuïteit. Het thema fraude maakt geen onderdeel uit van deze white paper. De Stuurgroep heeft er bij de uitwerking van de white paper voor gekozen om de uitkomsten van de stakeholderdialoog zoals uitgevoerd door Werkgroep Toekomst Accountantsberoep als uitgangspunt te nemen. De door de Stuurgroep beoogde nieuwe situatie sluit aan bij de denkrichting van de Werkgroep Toekomst Accountantsberoep en de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk (nader toegelicht in paragraaf 4.2.1).

De white paper is gebaseerd op de op 21 maart 2018 uitgebrachte green paper en de reacties die daarop zijn ontvangen in de consultatieperiode die liep tot 31 mei 2018. Bij de opstelling van de white paper is ook rekening gehouden met input zoals verkregen tijdens het door de NBA op 24 mei 2018 gehouden seminar rond het thema continuïteit en de inhoud van de green paper met deelname van een brede groep van 35 stakeholders: kredietverzekeraars, curatoren, advocaten, schoolbestuurders, beleggers en accountants. Naast een aantal kritische kanttekeningen, kreeg het invoeren van zo'n toekomstbestendigheidspaaragraaf bijval van de meerderheid van de aanwezigen, en dan met name van de gebruikers van informatie (beleggers, curatoren, verzekeraars). Dat is ook het beeld dat uit de consultatie naar voren is gekomen.

Mede gebaseerd op de ontvangen reacties zijn de volgende aanpassingen doorgevoerd ten opzichte van de eerder uitgebrachte green paper:

- De periode van in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' op te nemen informatieverschaffing voor de korte termijn is aangepast van 2 jaren na afloop van het boekjaar naar 12 maanden na opstelling van het verslag. Hiermee wordt aansluiting gevonden bij de periode zoals ook opgenomen in de Nederlandse Code Corporate Governance;
- In de white paper wordt nu ook aandacht gevraagd voor het thema van tijdige communicatie over continuïteit (zie paragraaf 4.4.4). Tijdigheid is een belangrijk aspect als het om relevantie van informatievoorziening gaat. Dit aspect is mede opgenomen op basis van de bijdrage van prof.dr. R.G.A. Vergoossen RA tijdens het seminar van 24 mei 2018 gebaseerd op onderzoek naar gedeponeerde cijfers over het jaar 2015³;

In de reacties op de green paper is verder o.a. aandacht gevraagd voor de volgende thema's die niet hebben geleid tot aanpassing van de tekst in de white paper, maar waar wij het wel passend vinden om nadere toelichting te geven van onze zienswijze:

- Het afzien van de nu voorgestelde aanpassingen vanwege de recente aanpassingen in de Nederlandse Corporate Governance Code: de Stuurgroep kiest voor het voorstel om de wet aan te passen omdat de continuïteitsthematiek bij alle entiteiten speelt en een zeer groot aantal controleplichtige ondernemingen niet onder de Corporate Governance Code valt. Nader onderzoek dient nog uitgevoerd te worden naar de mogelijkheid van aanpassing van de wetgeving door middel van een Algemene Maatregel van Bestuur.
- Het dilemma 'administratieve lasten' versus 'maatschappelijke baten': de Stuurgroep wijst op het feit dat het momenteel al verplicht is dat de onderneming een beoordeling opstelt ter onderbouwing van het terecht hanteren van de continuïteitsveronderstelling en informatie opneemt in het bestuursverslag over risico's. De nu gewenste stap van het in het bestuursverslag opnemen van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' en het opstellen (niet publiceren) van een kwantitatieve onderbouwing van de korte termijn (12 maanden na opstellen van de jaarrekening) zal voor een aantal ondernemingen een verdiepingsslag betekenen met als voordeel dat er beter inzicht ontstaat in de going concern gerelateerde thematiek (zoals blijkt uit ervaring in het VK en binnen de onderwijssector in Nederland). Daarmee acht de Stuurgroep de baten groter dan de lasten;
- Voorkomen dient te worden dat er sprake zal zijn van zogenaamde 'boilerplate' teksten in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' en de controleverklaring: de Stuurgroep sluit zich bij deze visie aan. De accountant dient te verifiëren dat de voor de onderneming relevante informatie wordt opgenomen (mede gebaseerd op de korte termijn kwantitatieve uitwerking die van de onderneming wordt gevraagd) en specifieke teksten op te nemen in zijn verklaring indien sprake is van ontbreken van relevante informatie of als er sprake is van materiële inconsistenties.

3 <https://mab-online.nl/article/24968/>

- Plaats van de gevraagde informatievoorziening over toekomstbestendigheid: de Stuurgroep heeft bewust gekozen voor inbedding van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' in het bestuursverslag en niet als aanvullend informatie-element in de toelichting. Naar de visie van de Stuurgroep sluit de beoogde informatie qua aard aan op hetgeen reeds in bestuursverslag wordt opgenomen. Deze plaats zorgt ook voor het kunnen handhaven van de bestaande opzet van de controleverklaring en het daarin opgenomen onderscheid in de verantwoordelijkheden. Voor wat betreft de verplichtingen over in de toelichting op te nemen informatie gerelateerd aan continuïteit en de communicatie daarover in de controleverklaring zijn geen aanpassingen voorgesteld.
- De gedachte van het implementeren van teksten in de verklaring conform standaard 3400: naar de mening van de Stuurgroep resulteert een dergelijke invulling in een lastige complexiteit in de verklaring en onduidelijkheden over de compartimentering van de diverse elementen in het bestuursverslag/jaarrekening en de koppeling daarvan richting de verschillende onderdelen van de verklaring.
- Extra aansprakelijkheidsrisico voor ondernemingen en accountants met dit voorstel: naar de mening van de Stuurgroep leiden de voorstellen niet tot een verandering. Ook zonder de voorstellen gelden er al verantwoordelijkheden op het gebied van beoordeling van de continuïteit en de risico- en toekomstparagraaf in het bestuursverslag die nader worden geduid in de controleverklaring;
- Risico van verwarring bij gebruikers bij opnemen van een paragraaf ter benadrukking in de verklaring indien geen sprake is van de verplicht toelichtende paragraaf op basis van Standaard 570 in geval van materiële onzekerheid voor de going concern: de Stuurgroep is van mening dat er ook in andere situaties sprake kan zijn van going concern gerelateerde toelichtingen die van dermate belang zijn dat de accountant oordeelt dat een paragraaf ter benadrukking (o.b.v. Standaard 706) of kernpunt van de controle (ook bekend als Key Audit Matter ('KAM')) op zijn plaats is. Wij zijn niet bang voor verwarring. In geval van oordeel materiële onzekerheid wordt dit expliciet benoemd door de accountant. Daarnaast dient de toelichtingstekst waarnaar wordt verwezen helderheid te geven over de specifieke situatie.
- Nader onderzoek: de Stuurgroep is voorstander van nader onderzoek dat meer inzicht geeft op het gebied van going concern. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan praktijkonderzoek naar de relatie tussen faillissementen en going concern gerelateerde communicatie in jaarrekening en bestuursverslag en in controleverklaringen. De Stuurgroep moedigt concrete acties tot het uitvoeren van nader onderzoek van harte aan.

NBA Stuurgroep Publiek Belang, december 2018

2

PROBLEEMSTELLING

De Stuurgroep heeft zich tot doel gesteld om te komen tot een voorstel voor de beantwoording van de vraag: Wat is er nodig om de verwachtingskloof te dichten die bestaat op het gebied van de communicatie door de accountant ten behoeve van de stakeholders op het gebied van continuïteit?

Deze probleemstelling werken we verder uit door eerst in hoofdstuk 3 een overzicht te geven van de dilemma's die kunnen worden onderkend. Daarna werken wij een voorstel uit om deze probleemstelling te beantwoorden in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 bevat een overzicht van aanpassingen die nodig zijn om de voorgestelde oplossing te realiseren.

WAT IS ER NODIG OM DE
VERWACHTINGSKLOOF TE
DICHTEN TEN BEHOEVE VAN
DE STAKEHOLDERS OP HET
GEBIED VAN CONTINUÏTEIT?

3

DILEMMA'S

3.1 VERSLAGGEVING

Het al dan niet hanteren van het continuïteitsbeginsel is een afweging van het bestuur van de entiteit die bij het opstellen van iedere jaarrekening aan de orde is. Deze afweging dient te worden gemaakt uitgaande van de situatie op het moment van opstellen van de jaarrekening, niet uitgaande van de situatie per einde boekjaar.

Wanneer het besluit genomen is om de activiteiten te beëindigen c.q. de entiteit te liquideren, dient de continuïteitsveronderstelling te worden verlaten. Binnen het kader van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving ('RJ-richtlijnen') hoeft in een dergelijk geval geen aanpassing van grondslagen plaats te vinden indien de verwachting gerechtvaardigd is dat de entiteit aan haar verplichtingen kan voldoen. Indien continuïteit niet langer een reële optie is vanwege verwachting dat de entiteit niet langer haar verplichtingen kan nakomen dient eveneens de continuïteitsveronderstelling te worden verlaten met gelijktijdige aanpassing van de grondslagen naar 'liquidatiegrondslagen'.

De periode die in ogenschouw dient te worden genomen bij het beoordelen van continuïteit is niet afgegrensd al wordt wel duidelijk gemaakt dat in ieder geval een periode van 12 maanden na einde boekjaar dient te worden betrokken. Toelichting is vereist in geval van situaties van discontinuïteit en ernstige of materiële onzekerheid betreffende de continuïteit. De regels voor invulling van het bestuursverslag volgen min of meer deze lijn. Dit betekent dat er geen helder omschreven communicatieverplichtingen zijn als er geen sprake is van discontinuïteit of materiële onzekerheid betref-

fende de continuïteit. Wat dient te worden verstaan onder ernstige of materiële onzekerheid laat veel ruimte voor eigen interpretatie.

3.2 ACCOUNTANTSCONTROLE

Standaard 570 'Continuïteit' houdt zich bezig met de werkzaamheden van de accountant gericht op het thema continuïteit en de communicatie door de accountant over dit onderwerp in de controleverklaring. Hieronder is de strekking van voor deze white paper relevant geachte onderdelen van de inhoud van deze Standaard opgenomen⁴.

De accountant dient voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen om te concluderen of de continuïteitsveronderstelling (of liquidatieveronderstelling) terecht is gehanteerd en of er sprake is van materiële onzekerheid met de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven (paragraaf 6). Er is sprake van een onzekerheid van materieel belang wanneer de omvang van de mogelijke impact ervan en de waarschijnlijkheid dat zij zich voordoet van dien aard is dat, op grond van de oordeelsvorming van de accountant, een passende toelichting over de aard en implicaties van de onzekerheid noodzakelijk is (paragraaf 18). Indien sprake is van materiële onzekerheid dient de accountant hier melding van te maken in de controleverklaring (paragraaf 22). Het ontbreken van enige referentie aan materiële onzekerheid mag niet beschouwd worden als een garantie dat de entiteit haar continuïteit kan handhaven gegeven de inherente onzekerheden die samenhangen met het beoordelen van toekomstige ontwikkelingen (paragraaf 7).

De accountant dient de beoordeling door het management van de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven in de evaluatie te betrekken (paragraaf 12). Indien deze beoordeling door het management een kortere periode in ogenschouw neemt dan 12 maanden na einde boekjaar dient de accountant te onderzoeken om de beoordeling uit te breiden tot minimaal deze periode (paragraaf 13).

De mate van diepgang van de werkzaamheden van de accountant hangt af van het al dan niet constateren van gebeurtenissen en omstandigheden die gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteit.

Indien dergelijke gebeurtenissen of omstandigheden aan de orde zijn, dient een aantal aanvullende werkzaamheden te worden uitgevoerd (paragraaf 10 en 16). Uit de omschrijving van deze aanvullende werkzaamheden blijkt onder meer dat er volgens de Standaard niet altijd een beoordeling van het management hoeft te zijn, dat er niet altijd een evaluatie van toekomstige maatregelen hoeft te worden uitgevoerd en dat er niet altijd een liquiditeitsprognose beschikbaar hoeft te zijn (een dergelijke prognose is zelfs niet verplicht in geval van constateren van gebeurtenissen en omstandigheden die gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de continuïteit). Voor de periode na de beoordeling van het management duidt de Standaard vooral op het door de accountant inwinnen van inlichtingen bij het management over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven als basis voor het eventueel overgaan tot verdergaande werkzaamheden (paragraaf 15 en 24).

⁴ De genoemde paragrafen van Standaard 570 vormen de basis van de weergave van de voor deze white paper relevant geachte onderdelen van deze Standaard. De opgenomen teksten zijn geen letterlijke weergave van deze paragrafen.

3.3 BEOORDELING REGELGEVING

De huidige regelgeving:

- legt de lat hoog voor situaties waarin verplicht door de entiteit in de jaarverslaggeving (toelichting in de jaarrekening en het bestuursverslag) gecommuniceerd moet worden over continuïteit: alleen verplicht wanneer discontinuïteit aan de orde is en/of ernstige of materiële onzekerheid over continuïteit;
- zorgt ervoor dat de accountant slechts in uitzonderingssituaties verplicht wordt in de controleverklaring te communiceren over continuïteit: alleen verplicht wanneer materiële onzekerheid over continuïteit aan de orde is of wanneer continuïteit een kernpunt van de controle was;
- maakt niet duidelijk welke onderbouwing door de entiteit moet worden opgesteld en aan de accountant beschikbaar moet worden gesteld als onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling;
- heeft de focus voor de beoordeling van de continuïteit in eerste aanleg op de 12 maanden na afloop van het boekjaar, terwijl het moment van opstellen van de jaarrekening vaak ruim na einde boekjaar plaatsvindt en dat het moment is waarop de continuïteit dient te worden beoordeeld;
- is niet duidelijk over de diepgang van de door de accountant uit te voeren werkzaamheden;
- geeft weinig handvatten voor afgrenzing van het begrip ernstige of materiële onzekerheid.

Mede gevoed door de hierboven weergegeven regelgeving wordt er tot dusverre vrijwel uitsluitend gecommuniceerd over het thema continuïteit als er sprake is van materiële⁵ onzekerheden op dit gebied. Daarmee is grote terughoudendheid ontstaan bij entiteiten en accountants om expliciet te communiceren over dit onderwerp vanuit de vrees dat elke referentie aan continuïteit door de gebruikers wordt opgepakt als 'red flag' ongeacht de feitelijk gehanteerde teksten door de entiteit en/of accountant die ongewild kan leiden tot een ontwikkeling van 'self fulfilling prophecy': er is blijkbaar iets aan de hand, want anders zou men hier niet over communiceren ('waar rook is, is vuur').

Deze situatie leidt er ook toe dat een accountant in vele situaties moet bevechten dat adequate communicatie opgenomen wordt over de onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling van de entiteit en de daarbij aan de orde zijnde veronderstellingen en onzekerheden. Dit speelt zeker in gevallen waarbij het niet evident is dat er sprake is van materiële onzekerheid. Dit is geen context waarin een daadkrachtige stap gemaakt kan worden naar betere transparantie over de continuïteit. Zo kan niet effectief de kans worden verkleind dat faillissementen plaatsvinden zonder dat in recente jaarrekeningen en bijbehorende controleverklaringen de risico's zijn toegelicht die uiteindelijk hebben geleid tot het faillissement.

De Stuurgroep concludeert daarom dat er een verandering in de regelgeving nodig is: zowel op gebied van verslaggeving als op gebied van de accountantscontrole. Door te vragen om aanpassing van deze regels, laat de accountant de wil zien om een stap vooruit te maken met een concreet verzoek aan de wetgever en standard-setters om de kaders die deze stap mogelijk maken te creëren. De beoogde invulling wordt geschetst in de volgende paragraaf.

Overigens is nooit helemaal uit te sluiten dat er zich een faillissement voordoet zonder dat de verstrekte informatie duidde op de oorzaken die uiteindelijk leiden tot de afloop: er kunnen zich immers altijd ontwikkelingen voordoen in de periode na aftekenen die niet te voorzien waren. Dit kan gebeuren terwijl zowel de entiteit als de accountant zijn werk goed heeft uitgevoerd. Daarnaast leert het verleden dat er ook faillissementen hebben plaatsgevonden waarbij het de vraag is of de entiteit en accountant de regels goed hebben gevolgd. Een voorbeeld hiervan is frauduleuze verslaggeving. Ook dat risico blijft bestaan. De beoogde aanpassing maakt de kans op een ongewenste situatie wel kleiner.

⁵ We gaan er van uit dat de ernstige onzekerheid uit de paragraaf van de externe verslaggeving en de materiële onzekerheid uit Standaard 570 equivalent zijn.

4

BEOOGDE NIEUWE SITUATIE

4.1 INLEIDING

In het verlengde van de denkrichting van de Werkgroep Toekomst Accountantsberoep dient naar de mening van de Stuurgroep de volgende situatie te ontstaan om te komen tot de door het publiek gewenste transparantie over continuïteit: de entiteit neemt altijd een paragraaf 'Toekomstbestendigheid' op in het bestuursverslag (zie 4.2.1) en de accountant beoordeelt altijd deze door de entiteit opgenomen paragraaf binnen de context van standaard 720 'De verantwoordelijkheid van de accountant met betrekking tot andere informatie'. De paragraaf 'Toekomstbestendigheid' wordt altijd expliciet benoemd in de tekst van de controleverklaring en de verklaringstekst wordt enigszins aangepast om recht te doen aan het karakter van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' (zie 4.3).

De Stuurgroep zou de nieuwe term 'toekomstbestendigheid' willen introduceren om aansluiting te creëren bij de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk waar de Corporate Governance Code met ingang van 2014 de verplichting kent om een 'viability statement' op te nemen in het bestuursverslag. De 'viability statement' in het VK is vooral bedoeld om inzicht te verschaffen in de verwachtingen op de langere termijn en deze bestaat naast de verplichting om te informeren over de onderbouwing van het al dan niet hanteren van de continuïteitsveronderstelling. De lengte van de periode die in ogenschouw wordt genomen in de 'viability statement' wordt overgelaten aan de entiteit, maar deze dient de keuze wel toe te lichten.

Voor Nederland stelt de Stuurgroep voor om in de informatieverschaffing binnen de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' een tweedeling te maken:

- enerzijds informatie gericht op de korte termijn (de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag), en
- anderzijds informatie gericht op de langere termijn.

De informatie voor beide termijnen is weliswaar sterk met elkaar verbonden, maar kent ook een eigen focus:

- Op de korte termijn is nadrukkelijker aandacht voor het kunnen voldoen aan de verplichtingen (gelieerd aan de onderbouwing van het al dan niet hanteren van de continuïteitsveronderstelling bij het opstellen van de jaarrekening);
- Op langere termijn wordt meer gekeken naar de duurzaamheid van waardecreatie.

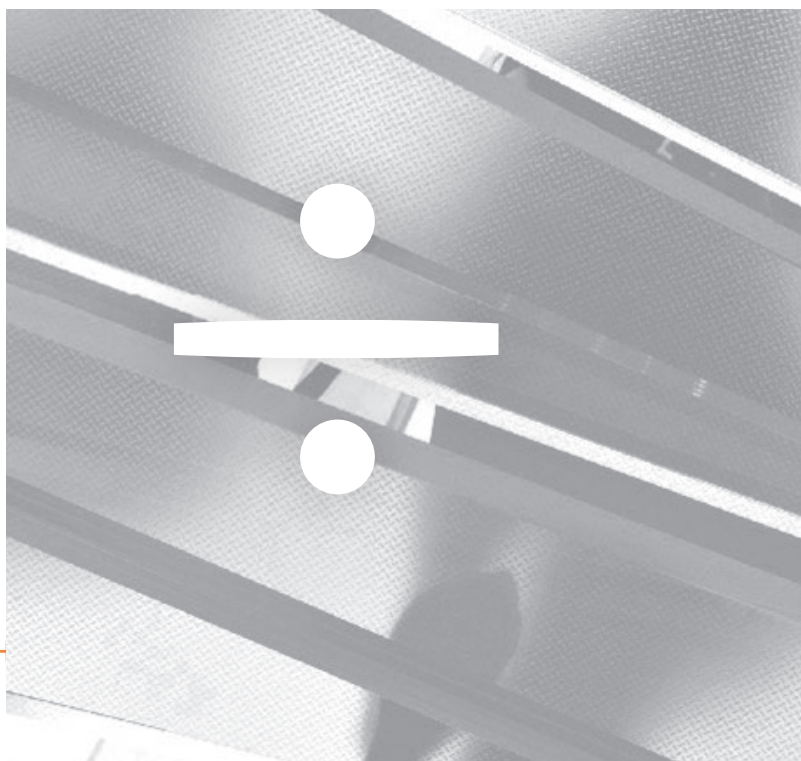
Met name de informatie die is toegespitst op de korte termijn zal eraan moeten bijdragen dat gebruikers concretere inzichten krijgen in risico's die eventueel zouden kunnen leiden tot discontinuïteit op deze korte termijn. De informatie op de langere termijn stelt de gebruiker in staat om inzicht te krijgen in op welke wijze de onderneming in staat is om op de langere termijn te blijven bestaan en duurzaam waarde te creëren.

Zo ontstaat ook op dit gebied een verdeling die recht doet aan de rollen van management, RvC, aandeelhouder en accountant. Het is in de eerste plaats het management van de entiteit dat verantwoording dient af te leggen over de financiële situatie, strategie en risico's van de entiteit en niet de accountant. De laatste komt zo veel minder in een situatie waarin hij tegen de stroom in moet bevechten dat er informatie wordt gegeven over het thema continuïteit dat altijd van belang is voor de gebruiker. De accountant is met de verplichte verantwoording door de onderneming vervolgens in staat om zijn maatschappelijke bijdrage te leveren door de informatie te beoordelen en hierover te rapporteren in de controleverklaring. Deze uitwerking ligt in het verlengde van de contouren zoals geschetst door de Werkgroep Toekomst Accountantsberoep.

De onderbouwing van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' zal antwoord moeten geven op de vraag of de entiteit in de toekomst over voldoende middelen beschikt om aan haar verplichtingen te voldoen en voldoende waarde zal kunnen blijven creëren. De inschatting daarvan omvat dus een beoordeling van

toekomstige ontwikkelingen die inherent onzeker zijn. Daarmee kan de indruk bestaan dat de accountant zich op een riskanter gebied gaat begeven. Naar de mening van de Stuurgroep is dat niet het geval omdat de accountant altijd al toekomstgerichte informatie in zijn oordeelsvorming moest betrekken, maar die informatie werd tot dusverre niet altijd zichtbaar in het bestuursverslag. De stap vooruit is vooral een stap richting hogere relevantie van de verslaggeving en de communicatie door de accountant. Door de communicatie door de entiteit over continuïteit standaard voor te schrijven is het niet langer zo dat communicatie over dit onderwerp per definitie leidt tot een negatief beeld: er is een 'level playing field', iedere entiteit geeft informatie, los van het bestaan van meer of minder risico op dit gebied.

Het doel van dit white paper is om deze beoogde situatie in Nederland te realiseren. Een middel om hiertoe te komen zou een wettelijke borging kunnen zijn. Het is geen doel om de lastendruk voor gecontroleerde organisaties te verhogen, maar wel om een gelijk speelveld te creëren waarbinnen de accountant een oordeel kan vormen op basis van gedegen en voldoende informatie. Wettelijke borging is een relatief zwaar middel. Als er andere wegen geïdentificeerd worden om tot het beoogde gelijke speelveld te komen en de positie van de accountant daarin voldoende geborgd wordt dan houdt de Stuurgroep zich aanbevolen voor alternatieve oplossingsrichtingen. Opname in de Corporate Governance Code lijkt hiervoor echter minder geschikt aangezien de continuïteitsthematiek bij alle entiteiten speelt en een zeer groot aantal controleplichtige ondernemingen niet onder de Corporate Governance Code valt.

Wel is de Stuurgroep voorstander van verdere aanscherping van de huidige tekst van de Nederlandse Corporate Governance Code op dit gebied (zie 4.4.5). Gezien bovenstaande zou de Stuurgroep de wetgever ook in overweging willen geven om de verplichting voor de entiteit om een kwantitatieve onderbouwing van de korte termijn component van de toekomstbestendigheidsinformatie wettelijk te borgen. De praktijk leert namelijk dat de beschikbaarheid van dergelijke informatie geen vanzelfsprekendheid is. Deze informatie is zowel essentieel voor de kwaliteit van de gerapporteerde toekomstbestendigheidsinformatie als voor de beoordeling daarvan door de accountant.

4.2 BEOOGDE AANPASSING VERSLAGGEVINGSREGELS BETREFFENDE CONTINUÏTEIT

4.2.1 BESTUURSVERSLAG

Met uitzondering van microrechtspersonen en kleine rechtspersonen, die op grond van Titel 9 Boek 2 BW niet verplicht zijn tot het opmaken van een bestuursverslag, is de Stuurgroep van mening dat iedere rechtspersoon voortaan verplicht zou moeten worden om in het bestuursverslag een paragraaf ‘Toekomstbestendigheid’ op te nemen. Dit in aanvulling op de reeds bestaande verplichting om in het bestuursverslag aandacht te besteden aan de voornaamste risico’s en onzekerheden (artikel 2:391 lid 1 BW) en om mededelingen te doen omtrent de verwachte gang van zaken (artikel 2:391 lid 2 BW). De Stuurgroep zou de wetgever in overweging willen geven om een aanpassing te maken in afdeling 7. Bestuursverslag van Titel 9 Boek 2 BW door een lid toe te voegen aan artikel 391, dat bijvoorbeeld als volgt zou kunnen luiden:

“In het bestuursverslag worden mededelingen gedaan omtrent de toekomstbestendigheid; daarbij wordt zowel aandacht besteed aan de korte termijn (de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag) als aan de langere termijn. Mededelingen worden gedaan omtrent de onderkende risico’s en onzekerheden alsmede de voorgenomen en getroffen maatregelen ter beheersing van deze risico’s en onzekerheden, gericht op het kunnen voldoen aan de verplichtingen op de korte termijn. Het bestuur stelt kwantitatieve ramingen op ter onderbouwing van de mededelingen voor de korte termijn. De ramingen bevatten tenminste de winst- en verliesrekening en het kasstroomoverzicht. De toelichting op de ramingen bevat de gehanteerde veronderstellingen en onderkende onzekerheden bij de totstandkoming van de ramingen. Deze ramingen mogen worden opgenomen in het bestuursverslag. Daarnaast worden mededelingen gedaan omtrent de waardecreatie op langere termijn. De keuze van de gekozen periode voor de gehanteerde langere termijn wordt toegelicht.”

In de paragraaf ‘Toekomstbestendigheid’ besteedt het bestuur van de entiteit aandacht aan interne en externe factoren die relevant zijn voor de toekomstbestendigheid van de entiteit op de korte en de langere termijn. De korte termijn betreft de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag en sluit aan bij de periode die in beeld wordt genomen voor het al dan niet kunnen hanteren van de conti-

nuiteitsveronderstelling bij het opstellen van de jaarrekening. De periode die gehanteerd wordt voor de langere termijn toekomstbestendigheid wordt door de entiteit bepaald en de keuze van deze termijn dient te worden toegelicht door de entiteit in het bestuursverslag.

Korte termijn

De Stuurgroep is van mening dat het bestuur van de entiteit inzicht zou moeten geven in de gehanteerde veronderstellingen en onderkende onzekerheden bij de totstandkoming van de ramingen voor de korte termijn met nadrukkelijk aandacht voor het kunnen voldoen aan de verplichtingen. Denk bijvoorbeeld aan onzekerheden in de mogelijkheden om financiering aan te trekken. Ter onderbouwing van de kortetermijninformatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' dient de onderneming een adequate, kwantitatieve onderbouwing op te stellen en deze ter beschikking te stellen aan de accountant. Deze kwantitatieve onderbouwing bevat in ieder geval een raming van de winst- en verliesrekening en het kasstroomoverzicht voor de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag met weergave van de gehanteerde veronderstellingen en onderkende onzekerheden.

Langere termijn

Van het bestuur wordt in de beoogde situatie verwacht dat zij op transparante wijze beschrijft hoe zij de vooruitzichten voor de onderneming op de langere termijn ziet en welke aannames zij hanteert voor toekomstige ontwikkelingen. Welke invloed hebben bijvoorbeeld marktontwikkelingen, klimaatbeleid, ontwikkelingen op macro-economisch, politiek en/of technologisch gebied op toekomstverwachtingen ten aanzien van omzet, resultaat, cash flow en de liquiditeits- en vermogenspositie van de onderneming? Het is aan het bestuur om in deze paragraaf op heldere wijze uit te leggen hoe de onderneming hiermee omgaat. De langetermijnvisie van het bestuur op toekomstige ontwikkelingen, de verwachte gevolgen hiervan voor de onderneming en de voorgenomen beleidsmaatregelen kunnen bijvoorbeeld worden uitgewerkt in een scenarioanalyse. Het uitgangspunt moet zijn dat het bestuur de stakeholders duidelijk maakt op welke wijze de onderneming in staat is om op de langere termijn te blijven bestaan en duurzaam waarde te creëren.

Ten opzichte van de huidige verslaggevingsregels wordt hiermee de informatie over de toekomstbestendigheid van de onderneming inclusief de bijbehorende risico's samengebracht in een paragraaf in het bestuursverslag met daarbij meer expliciete aandacht voor de korte termijn. Het bestuur van de entiteit verschaft in deze paragraaf zowel informatie met betrekking tot de onderbouwing van de gehanteerde grondslag bij het opstellen van de jaarrekening (continuïteitsveronderstelling of liquidatiebasis), maar biedt ook inzicht in haar visie op de toekomstbestendigheid van de onderneming op de korte en langere termijn.

De hier beoogde paragraaf 'Toekomstbestendigheid' vertoont parallellen met de 'viability statement' die in het Verenigd Koninkrijk in 2014 is geïntroduceerd door aanpassing van de UK Corporate Governance Code⁶. Deze aanpassing volgde op

⁶ Taking account of the company's current position and principal risks, the directors should explain in the annual report how they have assessed the prospects of the company, over what period they have done so and why they consider that period to be appropriate. The directors should state whether they have a reasonable expectation that the company will be able to continue in operation and meet its liabilities as they fall due over the period of their assessment, drawing attention to any qualifications or assumptions as necessary.

aanbevelingen uit het rapport van de 'Sharman Inquiry' in juni 2012 in reactie op de financiële crisis en waarin voorgesteld werd om:

- Niet langer het model te hanteren waarbij ondernemingen alleen rapporteren over going concern risico's wanneer er significante twijfel bestaat over de mogelijkheid van de onderneming om te overleven, en:
- De going concern assessment te integreren in de planning en risicomanagementprocessen van de onderneming en daarbij een focus op te nemen voor zowel risico's op gebied van solvabiliteit en liquiditeit, rekening houdend met mogelijke effecten voor de onderneming op de langere termijn.

De VK-variant beoogt vooral meer inzicht te realiseren over de langere termijn. De lengte van de periode die in ogenschouw wordt genomen in de 'viability statement' wordt ook overgelaten aan de onderneming, maar deze dient de keuze wel toe te lichten. Wij stellen voor om voor de Nederlandse situatie specifieke aandacht te vragen voor de periode van 12 maanden na opstelling van het verslag omdat dit ertoe zal bijdragen dat gebruikers zo ook concretere inzichten krijgen in risico's die eventueel zouden kunnen leiden tot discontinuïteit op de korte termijn.

Uit rapportages over de toepassing van de 'viability statement'-vereisten van o.a. de Financial Reporting Council (FRC)⁷ en accountantskantoren blijkt dat de introductie van deze rapportageverplichting heeft geleid tot meer aandacht van het bestuur voor de risicomanagementprocessen, waarbij onder andere het uitvoeren van stress- en scenarioanalyses de kwaliteit van besluitvorming heeft verbeterd. Deze verdieping wordt echter nog niet altijd op eenzelfde wijze aangetroffen in de teksten van het bestuursverslag, waarbij onder andere wordt gewezen op het risico van 'boilerplate' teksten. In de praktijk blijkt het merendeel van de ondernemingen te kiezen voor het in ogenschouw nemen van een periode van 3 tot 5 jaar.

⁷ In UK verantwoordelijk voor de bevordering van de kwaliteit van corporate governance, accountantscontrole en externe verslaggeving.

Evaluaties van deze praktijk geven aan dat 3 jaar door gebruikers in de meeste gevallen gezien wordt als een te korte periode. Recent heeft de FRC een consultatie gestart om de UK Corporate Governance Code aan te passen. In de voorgestelde versie is de tekst van de 'viability statement' verplichting onveranderd.

Op basis van de huidige wetgeving (artikel 394 lid 4 Titel 9 Boek 2 BW) mag het bestuursverslag van een middelgrote of grote rechtspersoon ook ten kantore van de vennootschap ter inzage worden gelegd, in plaats van de deponering bij het handelsregister. Op verzoek dient alsdan een afschrift te worden verstrekt. In de praktijk wordt veelvuldig van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Een afschrift van het bestuursverslag wordt slechts incidenteel opgevraagd, zo leert de ervaring. Om belanghebbenden gelijktijdig van dezelfde informatie te voorzien, stelt de Stuurgroep de wetgever voor om middelgrote en grote rechtspersonen voortaan te verplichten hun jaarverslag, inclusief bestuursverslag, te deponeren bij het handelsregister.

De Stuurgroep ziet het risico van het uiteindelijk niet realiseren van afdoende transparantie omdat er veel vrijheid bestaat in de invulling van de in het bestuursverslag op te nemen informatie. Mocht de praktijk uitwijzen dat het beoogde niveau van inzicht niet wordt bereikt, dan acht de Stuurgroep het passend om te overwegen om voor te schrijven dat de kwantitatieve onderbouwing van de korte termijn analyse wordt toegevoegd aan de in het bestuursverslag op te nemen informatie. Met het openbaar maken van dergelijke informatie is al ervaring in de onderwijssector waar een doorkijk van 5 jaar wordt gehanteerd.

4.2.2 JAARREKENING

De huidige verslaggevingsregels schrijven voor dat, indien ernstige onzekerheid over de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon bestaat, een adequate uiteenzetting van de omstandig-

heden waarin de rechtspersoon verkeert, in de toelichting dient te worden opgenomen. In deze white paper wordt geen aanpassing voorgesteld van deze regels. Wel dienen onderneming en accountant er kritisch op te zijn dat alle relevante informatie wordt opgenomen en dat op dit punt maximale transparantie wordt nagestreefd.

4.3 BEOOGDE AANPASSING IN DE REGELS VAN DE ACCOUNTANTSCONTROLE

Door de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' op te nemen in het bestuursverslag is standaard 720 'De verantwoordelijkheid van de accountant met betrekking tot andere informatie' van toepassing voor de uit te voeren werkzaamheden door de accountant. Volgens paragraaf 14 van standaard 720 heeft de accountant de plicht om te overwegen of er een inconsistentie van materieel belang is tussen de andere informatie en de financiële overzichten en tussen de andere informatie en de kennis van de accountant verkregen tijdens de controle. Hij dient daarom materiële onjuistheden in het bestuursverslag te signaleren en hierover te rapporteren in de controleverklaring. Dit betekent dat de accountant niet alleen nagaat of het bestuursverslag alle wettelijk verplichte elementen bevat en of het verenigbaar is met de jaarrekening, maar ook dat hij de informatie in het bestuursverslag toetst aan de informatie die hem tijdens de controle van de jaarrekening of anderszins ter kennis is gekomen. Informatie is van materieel belang wanneer het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die de gemiddelde gebruiker op basis van de jaarrekening neemt, redelijkerwijs zou kunnen beïnvloeden. Met betrekking tot de consistentietoets zal de accountant onder meer vaststellen dat de informatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' aansluit op de informatie in de jaarrekening.

Bij het toetsen van de informatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' aan de informatie die hem tijdens de controle van de jaarrekening of anderszins ter kennis is gekomen, zal de accountant aansluiting zoeken bij de werkzaamheden die hij of zij op grond van standaard

570 verplicht is uit te voeren. De door de onderneming op te stellen kwantitatieve onderbouwing van de kortetermijninformatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' zal een belangrijk onderdeel zijn van de beoordeling door het management van de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven die de accountant uit hoofde van standaard 570 in zijn controle dient te betrekken.

Dit betekent dat wij op het gebied van de controlestandaarden alleen aanpassingen wenselijk achten met betrekking tot de tekst van het deel van de controleverklaring dat toeziet op de weergave van de door de accountant verrichte werkzaamheden betreffende het bestuursverslag en uitkomsten daarvan. Het gaat hier om aanvullingen in de tekst in het onderdeel 'Verklaring betreffende de andere informatie opgenomen in het jaarverslag':

- In dat onderdeel wordt weergegeven dat het bestuursverslag deel uitmaakt van de andere informatie. Vanwege het belang en de aard van de informatie in en het specifieke doel van de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' achten wij het passend dat expliciet wordt benoemd dat de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' deel uitmaakt van het bestuursverslag. Hierdoor krijgt de analyse extra aandacht en wordt de gebruiker van de controleverklaring gewezen op het belang van deze informatie;
- Daarnaast bevelen wij aan om een aanvullende tekst op te nemen aan het einde van dit onderdeel van de verklaring om richting de lezer te benadrukken dat de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' toekomstgerichte informatie bevat en dat de uitkomsten waarschijnlijk zullen afwijken, aangezien de veronderstelde gebeurtenissen zich veelal niet op gelijke wijze zullen voordoen als in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' is aangenomen.

Indien de accountant in de nieuwe situatie tot de conclusie komt dat sprake is van materiële onzekerheid zal hij, zoals nu ook het geval is, verplicht een sectie in de controleverklaring opnemen met de titel 'Onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit'.

Het gebruik van op continuïteit gerichte kernpunten van de controle (Key Audit Matters) in geval van toepassen van de uitgebreide verklaring en paragrafen ter benadrukking, beschouwen wij als 'good practice' in situaties waarbij weliswaar geen sprake is van materiële onzekerheid, maar wel bijzonderheden spelen die voor de gebruikers van de jaarrekening van fundamenteel belang zijn.

Door te kiezen voor de hierboven uiteengezette aanpassingen van de controleverklaring van de accountant sluit de Stuurgroep aan bij de invulling zoals die daaraan wordt gegeven in de VK-praktijk. Enerzijds maakt de accountant zijn verantwoordelijkheid met betrekking tot deze informatie duidelijker.

Anderzijds rapporteert de accountant 'by exception'. Wanneer er relevante informatie ontbreekt of als sprake is van materiële inconsistenties, zal de accountant dit signaleren en daarover rapporteren. Er is geen sprake van een uiting die specifiek gericht is op het doen van een uitspraak over de kans op een faillissement. Het eventueel geven van een dergelijke uitspraak beschouwen we als een aparte opdracht die buiten de scope valt van de werkzaamheden die de accountant uitvoert met betrekking tot het jaarverslag. Dit is ook de visie van Werkgroep Toekomst Accountantsberoep. Het invulling geven aan een dergelijke opdracht vraagt om een nader te ontwikkelen normenkader waarbij bijvoorbeeld aansluiting zou kunnen worden gezocht bij mathematische voorspellingsmodellen zoals de Z-score van de Amerikaanse hoogleraar Edward Altman en de OK-score van de Nederlander Willem Okkerse.

4.4 OVERIGE AANDACHTSPUNTEN

4.4.1 INLEIDING

Wij denken dat de in deze white paper voorgestelde maatregel om altijd een paragraaf 'Toekomstbestendigheid' in het bestuursverslag op te nemen de belangrijkste oorzaak van de verwachtingskloof adresseert. Daarom richten we ons in deze white paper vooral op het totstandkomen van deze toekomstbestendigheidsparaagraaf. Hieronder geven we onze visie op enkele overige aandachtspunten.

4.4.2 NADERE DUIDING BEGRIJP MATERIËLE ONZEKERHEID

We vinden het verder van belang dat nadere duiding gegeven zal gaan worden aan het begrip 'onzekerheid van materieel belang in kader van de continuïteit'. Wanneer er wel of geen sprake is van materiële onzekerheid is een kwestie van professionele oordeelsvorming waar weinig concrete handreikingen voor bestaan zoals eerder toegelicht. In het kader van deze white paper geven we geen nadere duiding van dit begrip. Het nader duiden van dit begrip en het creëren van consistentie dient te gebeuren in een dialoog tussen de regelgevers op gebied van verslaggeving en controle, het accountantsberoep en gebruikers van jaarrekeningen.

4.4.3 OVERIGE THEMA'S IN DE CONTROLESTANDAARDEN

Verder vragen we de aandacht voor de volgende punten op het gebied van de controlestandaarden, waarbij wij voorstellen om:

- In het format van de controleverklaring bij de jaarrekening expliciet aandacht te besteden aan het gegeven dat een deel van de verrichte werkzaamheden betrekking heeft op toekomstgerichte informatie;
- In de standaarden te duiden dat de accountant altijd als element van de werkzaamheden van de controle van de jaarrekening aandacht besteedt aan het proces van het tot stand komen van toekomstgerichte informatie.

Wij achten dit van belang omdat deze toekomstgerichte informatie een belangrijke rol speelt bij het opstellen van de jaarrekening en niet alleen relevant is voor de onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling, maar onder meer ook bij de beoordeling van posten als actieve belastinglatenties en impairments van vaste activa.

4.4.4 TIJDIGHEID INFORMATIEVOORZIENING OVER GOING CONCERN

In deze white paper is tot dusverre vooral ingegaan op de beoogde inhoud van de informatievoorziening over going concern door ondernemingen en accountant. Het moment waarop gecommuniceerd wordt is echter ook een belangrijk aspect voor de relevantie van de informatievoorziening.

Tijdens het seminar van 24 mei 2018 over continuïteit en de voorstellen in de green paper was een bijdrage opgenomen van prof.dr. R.G.A. Vergoossen RA, gebaseerd op onderzoek naar gedeponeerde cijfers over het jaar 2015⁸; In deze bijdrage werd duidelijk dat een groot aantal ondernemingen 'laat' deponeren.

Ruim de helft van de controleplichtige rechtspersonen maakt gebruik van de wettelijke mogelijkheid om de termijn voor het opmaken van de jaarrekening van 5 maanden⁹ op grond van bijzondere omstandigheden te verlengen. De gedeponeerde jaarrekeningen geven vervolgens echter geen inzicht in de aard van de bijzondere omstandigheden. Binnen die ondernemingen moet een 'verlengingsbesluit' zijn genomen door het daartoe bevoegde orgaan - de algemene vergadering - "op grond van bijzondere omstandigheden".

Uitstel deponeren

In de juridische literatuur wordt zeer weinig aandacht besteed aan het verlengingsbesluit¹⁰. Dat is verklaarbaar, aangezien de in de wet genoemde "bijzondere

8 <https://mab-online.nl/article/24968/>

9 Voor de volledigheid wordt vermeld dat voor een NV / BV met een beursnotering aan een gereglementeerde markt de uiterste termijn van opmaken van de jaarrekening 4 maanden na afloop van het boekjaar is, waarbij geen verlenging van deze termijn kan worden verleend door de algemene vergadering en er ook geen ontheffing kan worden verleend door de Minister.

10 Met uitzondering van arrest (HR 1993, 712) waarin Het Hof Amsterdam heeft gesteld dat de omstandigheid dat de administrateur incompetent was en ondeugdelijke stukken had geproduceerd, als een bijzondere omstandigheid kan gelden op grond waarvan de algemene vergadering tot verlenging van de termijn voor het opmaken van de jaarrekening kon besluiten. Volgens het hof veroorzaakt het feit dat hiervan niets uit de notulen van de algemene vergadering bleek, op zichzelf niet dat een dergelijk besluit niet rechtsgeldig is genomen. Bovendien stelde het hof dat een dergelijk besluit niet vóór afloop van de termijn van vijf maanden behoeft te zijn genomen.

omstandigheden” er moeten zijn in de ogen van de besluitvormers: het bestuur en de algemene vergadering. Een objectieve toetsing door de rechter is daarbij niet voorzien. Hooguit worden in de literatuur de volgende “bijzondere omstandigheden” genoemd:

- de cijfers zijn nog niet bekend;
- het bestuur en de raad van commissarissen zijn het niet met elkaar eens;
- er zijn onzekerheden met betrekking tot de waardering van bepaalde posten;
- er hebben zich calamiteiten (brand, overstroming) voorgedaan waardoor de administratie verloren is gegaan.

Hoewel dit niet met zoveel woorden in de literatuur staat, kan onder ‘de onzekerheden met betrekking tot waardering’ misschien ook de situatie worden genoemd dat er onzekerheid is over de continuïteit van de onderneming: is een waardering op ‘going concern basis’ of op ‘liquidatie-basis’ vereist?

Wettelijke deponeringsplicht overschrijden

De praktijk toont dat ondernemingen soms ook de wettelijke deponeringsplicht van 12 maanden overschrijden. In dergelijke situaties adviseren wij dat de controlerend accountant:

- de directie (en waar van toepassing de Raad van Commissarissen) schriftelijk wijst op de gevolgen op het gebied van bestuurdersaansprakelijkheid;
- zich vanuit het perspectief van zijn zorgplicht afvraagt of dergelijk uitstel acceptabel is in het licht van noodzakelijke informatievoorziening aan derden.

Uitstel zou niet gebaseerd moeten zijn op de afweging om onwelgevallige informatie (zoals het bestaan van going concern risico's) nog niet bekend te maken.

Om tijdig deponeren te bewerkstelligen is naar onze mening echter met name een rol voor de overheid weggelegd. We denken daarbij aan:

- het duidelijker invullen van de bijzondere omstandigheden die uitstel van de opmaak rechtvaardigen, waarbij wij van mening zijn dat going concern issues geen reden voor uitstel zouden mogen zijn vanwege de relevantie voor gebruiker om tijdig geïnformeerd te zijn, en
- actievere handhaving bij overschrijding van termijnen (te beginnen in geval van overschrijding van de 12 maandstermijn door bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel), en
- verkorten van de maximale deponeringstermijn voor controleplichtige rechtspersonen.^{11,12}

11 Dit is een van de suggesties zoals gedaan door Prof.dr. R.G.A. Vergoossen RA in zijn opiniestuk over de NBA greenpaper in het Financieel Dagblad van 19 juni 2018

12 In het Verenigd Koninkrijk dienen ondernemingen hun jaarrekeningen te deponeren bij het zogenaamde 'Companies House'. Daar geldt voor private companies (vergelijkbaar met BV) een termijn van 9 maanden en voor public companies (vergelijkbaar met NV) een termijn van 6 maanden. Indien een onderneming voorziet deze termijnen niet te halen dient een met redenen omkleed verzoek tot uitstel te worden ingediend bij Companies House. Niet geaccordeerde overschrijdingen leiden daar tot boetes.

4.4.5 MELDPLICHT OOB'S

In aanvulling op deze aanpassingen van de regelgeving is voor de accountant en entiteiten van belang dat er helderheid komt over de gevolgen van de recente ingevoerde meldingsplicht voor oob's en nauw verbonden entiteiten bij continuïteitsissues. Tot dusverre waren beoordeling door de accountant en acties van de entiteit qua tijdlijn vooral gericht op de situatie op het moment van opstellen van de jaarrekening (veelal min of meer samenvallend met het moment van afgifte van de controleverklaring door de accountant). Nu ontstaat noodzaak om al eerder een oordeel te vellen als basis voor al dan niet melden. Het lijkt logisch dat het management continuïteit gaat beschouwen als een periodiek te toetsen thema, waarbij de accountant wordt ingelicht bij verhoogde kans op geldgebrek waarbij standaard een update wordt opgesteld van een liquiditeitsprognose die minimaal een jaar vooruitkijkt. De gewenste aanvullende duiding van ernstige of materiële onzekerheid zou dan kunnen dienen als grens voor al dan niet melden. Dit dient nog te worden afgestemd met AFM en DNB.

4.4.6 NIEUWE BEPALING NEDERLANDSE CORPORATE GOVERNANCE CODE

In de bestuursverslagen van de entiteiten die onder de Nederlandse Corporate Governance Code vallen wordt met ingang van boekjaar 2017 invulling gegeven aan de nieuwe regels in de Nederlandse Corporate Governance Code op het terrein van langetermijnwaardcreatie en continuïteit. In de Code staat in dit kader te lezen:

1.1.1 Strategie voor lange termijn waardecreatie

Het bestuur ontwikkelt een visie op lange termijn waardecreatie van de vennootschap en de met haar verbonden onderneming en formuleert een daarbij passende strategie. Afhankelijk van de marktdynamiek kunnen korte termijn aanpassingen van de strategie nodig zijn.

Bij het vormgeven van de strategie wordt in ieder geval aandacht besteed aan:

- *de implementatie en haalbaarheid van de strategie;*
- *het door de vennootschap gevolgde bedrijfsmodel en de markt waarin de vennootschap en de met haar verbonden onderneming opereren;*
- *kansen en risico's voor de vennootschap;*
- *de operationele en financiële doelen van de vennootschap en de invloed ervan op de toekomstige positie in relevante markten;*
- *de belangen van de stakeholders; en*
- *andere voor de vennootschap en de met haar verbonden onderneming relevante aspecten van ondernemen, zoals milieu, sociale en personeelsaangelegenheden, de keten waarin de onderneming opereert, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.*

1.1.4 Verantwoording bestuur

In het bestuursverslag geeft het bestuur een toelichting op zijn visie op lange termijn waardecreatie en op de strategie ter realisatie daarvan en licht toe op welke wijze in het afgelopen boekjaar daaraan is bijgedragen. Daarbij wordt zowel van de korte als lange termijn ontwikkelingen verslag gedaan.

1.4.2 Verantwoording in het bestuursverslag

Het bestuur legt in het bestuursverslag verantwoording af over:

- *de uitvoering van het risicobeoordeling en beschrijft de voornaamste risico's waarvoor de vennootschap zich geplaatst ziet in relatie tot haar risicobereidheid. Hierbij kan gedacht worden aan strategische, operationele, compliance en verslaggevingsrisico's;*
- *de opzet en werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen over het afgelopen boekjaar;*
- *eventuele belangrijke tekortkomingen in de interne risicobeheersings- en controlesystemen die in het boekjaar zijn geconstateerd, welke*

eventuele significante wijzigingen in die systemen zijn aangebracht, welke eventuele belangrijke verbeteringen van die systemen zijn voorzien en dat deze onderwerpen besproken zijn met de auditcommissie en de raad van commissarissen; en

- de gevoeligheid van de resultaten van de vennootschap voor materiële wijzigingen in externe omstandigheden.*

1.4.3 Verklaring van het bestuur

Het bestuur verklaart in het bestuursverslag met een duidelijke onderbouwing dat:

- het verslag in voldoende mate inzicht geeft in tekortkomingen in de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen;*
- voornoemde systemen een redelijke mate van zekerheid geven dat de financiële verslaggeving geen onjuistheden van materieel belang bevat;*
- het naar de huidige stand van zaken gerechtvaardigd is dat de financiële verslaggeving is opgesteld op going concern basis; en*
- in het verslag de materiële risico's en onzekerheden zijn vermeld die relevant zijn ter zake van de verwachting van de continuïteit van de vennootschap voor een periode van twaalf maanden na opstelling van het verslag.*

Met als nadere duiding van 1.4.3:

Het bestuur verklaart op basis van best practice bepaling 1.4.3 in voldoende mate inzage te hebben gegeven in de risico's en blikt daarbij tevens vooruit naar de risico's die relevant zijn voor de continuïteit van de vennootschap. Het betreft zowel gesignaleerde materiële tekortkomingen als materiële risico's en onzekerheden die redelijkerwijs zijn te voorzien op het moment dat de verklaring wordt gegeven.

De Stuurgroep onderschrijft het in de Code gehanteerde startpunt voor de verwachting over de continuïteit: de Code gaat uit van een periode startend 'na opstelling', in plaats van 'na einde boekjaar'. Dit startpunt is door de Stuurgroep overgenomen in haar voorstellen zoals verwerkt in deze white paper.

Wij beschouwen de toevoegingen als een positieve ontwikkeling. Wanneer we de nieuwe tekst van de Nederlandse Corporate Governance Code vergelijken met de beoogde informatie in de paragraaf 'Toekomstbestendigheid' zien we dat:

- 1 Er een duidelijke parallel bestaat met betrekking tot de beoogde langetermijninformatie;
- 2 De Code veel minder expliciet is in het voorschrijven van het altijd opnemen van informatie die betrekking heeft op risico's voor de continuïteit op de korte termijn (focus op het op korte termijn kunnen blijven voldoen aan de verplichtingen);
- 3 De Code geen verplichting bevat om voor deze korte termijn een kwantitatieve onderbouwing te maken.

Wij zouden graag zien dat de Code verder wordt aangescherpt op dit gebied.

5

WEG NAAR BEOOGDE SITUATIE

Om te komen tot de beoogde situatie is met name aanpassing nodig van BW2 Titel 9. Daarnaast achten wij aanpassingen wenselijk van de RJ-richtlijnen, van de Nederlandse Corporate Governance Code en van de voor Nederland geldende controlestandaarden. Uiteindelijk heeft het de voorkeur dat ook in de internationale setting (IFRS/ISA) aanpassingen gemaakt gaan worden.

Dergelijke veranderingen zullen enige tijd vragen en in de tussentijd is het niet de bedoeling dat de accountants stilzitten. De Stuurgroep beveelt de accountants aan zich in te spannen om in de controleverklaring vaker aandacht te besteden aan de continuïteitsveronderstelling van de entiteit en de aannames en onzekerheden die aan de orde zijn bij de beoordeling of de entiteit aan haar verplichtingen kan blijven voldoen. Zoals eerder al aangegeven zijn deze aannames en onzekerheden ook relevant voor de gebruikers van de entiteit als er geen sprake is van materiële onzekerheid. Als onderbouwing van het al dan niet communiceren over continuïteit zal de accountant altijd een periode van minimaal 1 jaar na opstellen van de jaarrekening in zijn oordeelsvorming betrekken (kan ook langere periode zijn als daar aanleiding toe is, gegeven de specifieke risico's die spelen bij de entiteit). Voor zijn oordeelsvorming heeft de accountant informatie van de entiteit nodig. De accountant zal derhalve standaard vragen om een expliciete 'going concern assessment' van de entiteit inclusief liquiditeitsprognose. De diepgang van de onderbouwing door de entiteit hangt af van de mate van risico. De accountant hanteert vervolgens een lage drempel bij het al dan niet relevant achten van het opnemen van een toelichting in de jaarrekening door de entiteit met weergave van veronderstellingen

en onzekerheden. Naar deze toelichting verwijst de accountant in een kernpunt van de controle (Key Audit Matter) en/of paragraaf (al dan niet met melding van materiële onzekerheid).

In situaties waarbij ondernemingen de wettelijke deponeringsplicht van 12 maanden overschrijden adviseren wij dat de controlerend accountant:

- de directie (en waar van toepassing de Raad van Commissarissen) schriftelijk wijst op de gevolgen op het gebied van bestuurdersaansprakelijkheid;
- zich vanuit het perspectief van zijn zorgplicht afvraagt of dergelijk uitstel acceptabel is in het licht van noodzakelijke informatievoorziening aan derden.

In recente transparantieverlagen van de grotere Nederlandse accountantsorganisaties zien we dat het thema continuïteit meerdere malen wordt genoemd als een thema dat standaard in ogenschouw wordt genomen in het kader van de acceptatie- en continuïteitsbeslissingen van cliëntrelaties. Daarnaast wordt vaak genoemd dat opdrachtteams verplicht dienen te overleggen met vaktechnische specialisten in geval van verhoogde continuïteitsrisico's bij een cliënt. Verder zien we melding van de volgende initiatieven:

- in samenwerking met restructuringspecialisten ontwikkelde vragenlijsten
- een gespecialiseerd going-concern-panel voor de behandeling van consultaties.

Dergelijke procedures en 'best practices' bevorderen dat deze thematiek afdoende aandacht krijgt, dat afdoende kennis en ervaring wordt betrokken en dat er een consistente benadering wordt toegepast.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl

